

AGATA DOMACHOWSKA¹

Dyplomacja kulturalna ASEAN-u²

*Having people understand your thought is much
greater security than another submarine*

William Fulbright

ABSTRACT

Cultural diplomacy is getting more and more important instrument of the foreign policy in achieving objectives in increasingly globalized world. Undoubtedly it became one of the crucial components of international relations, promoting deeper cooperation and understanding between states, international organizations and people. The article aims to analyze how ASEAN use the cultural diplomacy in order to strengthen its position in the region and in the world as a whole. I start with defining what the cultural diplomacy is. Next I try to explain the differences as well as relationship between ‘cultural diplomacy’, ‘public diplomacy’ and ‘cultural relations’. Then, by using the concept of cultural diplomacy I examine how ASEAN use the cultural diplomacy, as foreign policy instrument, in the multilateral environment. Finally, I summarize the article and give some suggestions how ASEAN cultural diplomacy should be directed in order to improve it.

¹ Agata Domachowska Katedra Bałkanistyki, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska, agata.domachowska11@gmail.com.

² Niniejszy artykuł powstał w ramach projektu „Model idealny partnerstwa strategicznego pomiędzy państwem a organizacją międzynarodową”. Został on sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr UMO-2013/11/D/HS5/01260 (SONATA 6).

Key words:

ASEAN, ASEAN Socio-cultural community, cultural diplomacy, public diplomacy, cultural relations

1. DYPLMACJA KULTURALNA – ZARYS DEFINICJI

Dyplomacja kulturalna (*cultural diplomacy*) jest pojęciem wciąż jeszcze nie dość precyzyjnie zdefiniowanym w nauce. Nie tylko badacze, ale także dyplomaci wyjaśniają je na różne sposoby, często traktując dyplomację kulturalną jako termin synonimiczny z dyplomacją publiczną (*public diplomacy*) bądź stosunkami kulturalnymi (*cultural relations*). Analizując wiele różnych definicji powyższych pojęć, możliwe jest jednak wyszczególnienie kilku elementów wspólnych, które się w nich pojawiają. Mianowicie, przede wszystkim dyplomacja kulturalna określana jest jako jedno z narzędzi polityki państwa, mające na celu promowania jego szeroko pojętej kultury.

Warto również zaznaczyć, że samo już pojęcie „kultury” jest definiowane na wiele sposobów. Zdaniem Stefana Czarnowskiego, badacza socjologii kultury, „kultura jest dobrem zbiorowym i zbiorowym dorobkiem, owocem twórczego i przetwórczego wysiłku niezliczonych pokoleń [...]. O kulturze mówić możemy dopiero wówczas, gdy odkrycie czy wynalazek zostaje zachowany, gdy jest przekazany z pokolenia na pokolenie, gdy staje się dorobkiem trwałym zbiorowości ludzkiej, nie przyzwyczajeniem poszczególnej jednostki czy jej mniemaniem osobistym” (Żuk, 2015, s. 23). Dla przykładu warto również przytoczyć definicję kultury autorstwa Bronisława Malinowskiego, antropologa społecznego: „Kultura jest w sposób oczywisty integralną całością, na którą składają się narzędzia i dobra konsumpcyjne, konstytucyjne statuty różnorodnych społecznych ugrupowań, ludzkie idee i rzemiosła, wierzenia i zwyczaje. Czy rozpatrujemy bardzo prostą, pierwotną, czy też wyjątkowo złożoną i rozwiniętą kulturę, stoimy wobec rozległego aparatu, częściowo materialnego, częściowo ludzkiego, a częściowo duchowego, dzięki któremu człowiek może podołać stojącym przed nim konkretnym, szczególnym problemom” (Żuk, 2015, s. 23–24). Jak słusznie zauważa Ewa Nowicka, rozbieżność w definiowaniu tego terminu wynika z faktu, iż zjawisko kultury jest zjawiskiem złożonym, a poszczególne definicje ujmują zazwyczaj tylko pewne jego aspekty. Niewątpliwie jednak, jak uważa badaczka, kultura (a) jest związana z człowiekiem, (b) jest zjawiskiem ponadjednostkowym (społecznym), (c) jest regularna (powtarzalna) i wreszcie (d) stanowi zbiór zjawisk wyuczonych (Nowicka, 1998, s. 59–63).

Jedna z najczęściej cytowanych definicji dyplomacji kulturalnej została uku-
ta przez Milтона Cummingsa. Uznał on, iż dyplomacja kulturalna to wymiana
idei, informacji, sztuki oraz innych aspektów kultury pomiędzy państwami i ich
obywatelami w celu wzmocnienia zrozumienia siebie nawzajem (Goff, 2013,
s. 420). Zatem istotną cechą charakterystyczną tego terminu stanowią relacje
międzyludzkie – ich rozwijanie oraz pogłębianie. Posuwając się dalej w roz-
ważaniach, można uznać, że dyplomacja kulturalna jest jednocześnie rodzajem
dyplomacji międzyludzkiej (*people-to-people diplomacy*), a szerzej – dyplomacji
sieciowej (*network diplomacy*), charakterystycznej dla społeczeństwa sieciowego
(*network society*). Dyplomacja sieciowa, w odróżnieniu od dyplomacji klubowej
(*club diplomacy*), ma większą liczbę podmiotów oraz przybiera różne formy. Co
więcej, wyróżnia się bardziej płaską niż hierarchiczną strukturą. Jest także poufna,
dyskretna i opiera się na ciągłych dwustronnych relacjach, a nie na uczestnictwie
w formalnych, ekskluzywnych spotkaniach, czy też specjalnie przygotowywanych
uroczystościach, w czasie których niejednokrotnie są podpisywane określone
dokumenty, wcześniej wypracowane oraz uzgodnione przez partnerów (ibidem,
s. 429).

Jak sama nazwa wskazuje dyplomacja kulturalna przyczynia się do promo-
wania kultury danego aktora stosunków międzynarodowych. W tym właśnie celu
powstają różnego rodzaju instytucje, np. British Council czy Goethe Institute.
Należy jednocześnie podkreślić, że zadanie to wykonywane jest nie tylko przez
rządowe, ale także pozarządowe organizacje, stowarzyszenia, fundacje itp. Ponadto
dyplomacja kulturalna może być prowadzona zarówno w sposób oficjalny, jak
i nieoficjalny, np. promowanie swej kultury narodowej wśród obcokrajowców
przez tych, którzy uważają siebie za jej członków (Ota, 2013, s. 181). Te same
cele realizowane są również za pośrednictwem różnego rodzaju wydarzeń spor-
towych (np. igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata czy Europy w piłce nożnej)
organizowanych przez dane państwo. Jest to okazja do promowania kultury oraz
wzmacniania pozytywnego wizerunku na świecie. Nie należy jednak zapominać
o tym, iż poszczególne działania jednostek mogą także negatywnie wpływać na
prowadzoną przez państwo dyplomację kulturalną (np. zachowanie pseudokibiców
w czasie meczu rozgrywanego w ramach mistrzostw świata w piłce nożnej).

Nie ulega zatem żadnej wątpliwości, iż dyplomacja kulturalna musi być zgodna
z celami polityki zagranicznej państwa. To rządzący nadają jej kształt, wykorzysta-
ją różne narzędzia/instrumenty, takie jak chociażby: filmy, publikacje, stypendia,
organizację wymian naukowych/kulturalnych, stacje radiowe, telewizyjne itp.
Zatem potencjalna siła dyplomacji kulturalnej opiera się na kulturze danego kraju
– na jego dorobku kulturowym.

Należy zdecydowanie podkreślić, że nie we wszystkich przypadkach dyplomacja kulturalna jest skuteczna. Nie może ona bowiem służyć realizacji wszystkich celów polityki zagranicznej. Zdaniem ekspertów ds. bezpieczeństwa Donalda Rumsfelda (sekretarza obrony USA w latach 1975–1977 oraz 2001–2006) i Waltera Laqueura dyplomacja kulturalna w ostatnich latach staje się coraz ważniejsza z punktu widzenia skuteczności polityki zagranicznej państwa, przede wszystkim w tych obszarach, gdzie siła tradycyjnej dyplomacji, czy też siły militarnej jest ograniczona (Bound, Briggs, Holden, Jones, 2007, s. 15–16).

Jednocześnie warto nadmienić, że dyplomacja kulturalna nie stanowi domeny wyłącznie państw. Również inni aktorzy stosunków międzynarodowych wykorzystują dyplomację kulturalną do osiągnięcia określonych celów. Androulla Vassiliou, komisarz ds. edukacji, kultury, wielojęzyczności i młodzieży Unii Europejskiej, także podkreśla jej istotną rolę, twierdząc, iż „kultura jest niezbędną częścią naszej wspólnej europejskiej tożsamości i pomaga wzmacniać wyznawane przez nas wartości takie jak prawa człowieka, różnorodność oraz równość. Dyplomacja kulturowa jest szansą dla nas, aby dzielić się tymi wartościami oraz naszą europejską kulturą z innymi państwami” (*Maximizing the impact...*, 2014). UE stara się wypełniać owe cele poprzez pracę poszczególnych instytutów, m.in. takich jak: Instytut Goethego, BOZAR – Centrum Sztuk Pięknych (Bruksela), the British Council, Duński Instytut Kultury, Europejska Fundacja Kultury, Instytut ds. Stosunków Kulturalnych z Zagranicą, Instytut Francuski.

Podjmując próbę zdefiniowania pojęcia dyplomacji kulturalnej, konieczne jest również przywołanie terminu „stosunki kulturalne” (*cultural relations*). Na podstawowy element różnicujący te dwa terminy zwraca uwagę amerykański profesor, Richard T. Arndt. Mianowicie, jego zdaniem w przeciwieństwie do dyplomacji kulturalnej stosunki kulturalne odbywają się naturalnie – bez ingerencji rządu. Zalicza on do nich m.in. transakcje handlowe, turystykę, wymianę studencką, komunikację międzyludzką, media, migracje, małżeństwa mieszane czy publikacje tłumaczone na inne języki. Są to przykłady wymiany kulturowej, jaka nieustannie odbywa się pomiędzy danymi państwami. Natomiast dyplomacja kulturalna wymaga formalnego udziału dyplomatów, czy też innych oficjalnych przedstawicieli danego państwa, którzy podejmują działania z zamiarem realizacji określonych celów narodowych (Gienow-Hecht, Donfried, 2013, s. 13–14). British Council, brytyjska agencja ds. współpracy kulturalnej oraz oświatowej, jeszcze szerzej definiuje to, czym dokładnie są stosunki kulturalne. Mianowicie, za pomocą tego terminu określa proces budowania zaufania i zaangażowania poprzez wymianę wiedzy oraz idei pomiędzy ludźmi na świecie. Jednocześnie podkreśla ona, że nie wspierają one realizacji krótkoterminowych celów danego państwa.

Mogą natomiast w dłuższej perspektywie przynieść wymierne skutki, które następnie mogłyby przełożyć się pozytywnie na politykę prowadzoną przez dany kraj (Memis, 2010, s. 57–58). Przeświadczenie to wynika z faktu, iż promowanie wzajemnego zrozumienia, poprzez chociażby naukę, sztukę czy sport, w sposób systematyczny wzmacnia relacje międzyludzkie, a także szerzej – pomiędzy całymi społeczeństwami.

Warto zauważyć, iż powyższa definicja stosunków kulturalnych prezentowana przez British Council jest podobna do tej sformułowanej już w 1959 r. przez Departament Stanu USA (*US Department of State*), ale na określenie dyplomacji kulturalnej, a nie stosunków kulturalnych – dyplomacja kulturalna to „bezpośrednie i rozwijające się kontakty pomiędzy obywatelami innych państw, w taki sposób, aby pomogły w tworzeniu lepszego klimatu zaufania międzynarodowego, w ramach którego oficjalne relacje mogą przebiegać (Gienow-Hecht, Donfried, 2013, s. 13).

Wspomniano już na samym wstępie, iż dyplomacja kulturalna często traktowana jest jako pojęcie synonimiczne dla dyplomacji publicznej. Istnieją jednak pewne różnice pomiędzy tymi terminami, które należy uwypuklić. Po pierwsze, konieczne jest podkreślenie, iż dyplomacja kulturalna jest pierwotna w stosunku do dyplomacji publicznej i jej ślady są widoczne w historii o wiele wcześniej od dyplomacji publicznej. Zwraca na to szczególną uwagę Richard T. Arndt w swej książce zatytułowanej *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*. Według niego dyplomację kulturalną praktykowano już w epoce brązu (Arndt, 2005, s. 1–3). Natomiast początków dyplomacji publicznej należy szukać w XX w. Jej znaczący rozwój nastąpił wraz z rozwojem nowoczesnych technologii i upadkiem dwubiegunowego świata. Stała się ona odpowiedzią państw na zmieniający się świat, przede wszystkim na pojawienie się nowych kanałów komunikacji. Obecnie łączy się ją również z pojęciem „brandingu”, czyli z konsekwentnym budowaniem wizerunku danego państwa za pomocą danych produktów czy usług. W 1965 r. po raz pierwszy pojęcie „dyplomacji publicznej” zostało użyte przez Edmunda Gulliona (Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University). Jego zdaniem ma ona na celu wpływanie oraz kształtowanie opinii publicznej społeczeństw żyjących poza granicami danego państwa. E. Gullion uznał za konieczne dokonanie także rozróżnienia pomiędzy nowym typem dyplomacji, wykraczającej poza zakres tradycyjnej/konwencjonalnej dyplomacji, a propagandą, która w szczególności po zakończeniu II wojny światowej nabrała pejoratywnego znaczenia. Uznał on zatem, że za pomocą dyplomacji publicznej rząd komunikuje się z ludźmi, promując idee, wartości, które wyznaje, a także kształtując wizerunek swego państwa (Yonglun, Yinsong, 2014, s. 186–187).

Najważniejszym celem skutecznej dyplomacji publicznej jest właśnie komunikowanie się z ludźmi, a nie z rządami innych państw. Docieranie do społeczeństw tak, aby móc wywierać wpływ zarówno na jednostki, grupy, instytucje, jak i opinię publiczną z zamiarem realizacji własnych, narodowych interesów. Jest ona tworzona też przez jednostki – obywatele danego państwa – oni również tworzą wizerunek swego kraju, przez co jednocześnie przyczyniają się do wzmocnienia jego zdolności politycznych (Armitage, Nye Jr., 2007, s. 47). Dyplomacja publiczna, podobnie jak dyplomacja kulturalna, jest zatem charakterystyczna dla społeczeństwa sieciowego, w ramach którego otwierają się nowe kanały komunikacji, przez co zwiększa się możliwość pogłębienia współpracy również w przestrzeni międzynarodowej. Poprzez wzmocnienie wzajemnego zrozumienia pomiędzy poszczególnymi społeczeństwami zarówno dyplomacja publiczna, jak i kulturalna są w stanie ukształtować nowy wizerunek danego państwa.

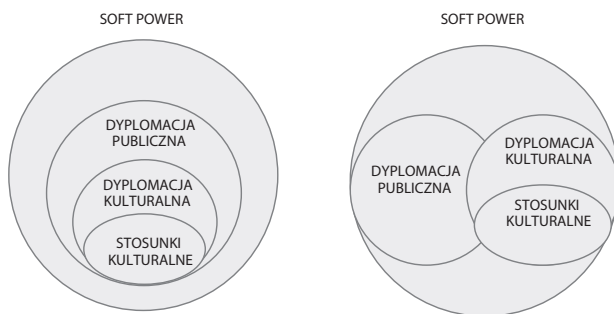
Przekonanie, że dyplomacja kulturalna stanowi jeden z elementów składających się na szeroko pojętą dyplomację publiczną, potwierdza również definicja dyplomacji kulturalnej, sformułowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych Polski: „Dyplomacja kulturalna jest jednym z ważniejszych obszarów dyplomacji publicznej uprawianej przez placówki Ministerstwa Spraw Zagranicznych w świecie. Jej celem, poza popularyzacją dorobku kulturalnego Polski, jest także kształtowanie pozytywnego obrazu Polski jako kraju o wielokulturowej tradycji, gdzie dziś artyści z całkowitą swobodą tworzą dzieła najwyższej jakości. Jakkolwiek popularyzacja polskiej kultury należy do głównych zadań sieci 23 Instytutów Polskich, także ambasady i konsulaty generalne organizują wydarzenia skierowane do publiczności zainteresowanej poznaniem polskiej współczesności kulturalnej” (Dyplomacja Publiczna, 2012, s. 6). W podobny sposób dyplomację kulturalną postrzega również część badaczy. Według brytyjskiego historyka, Nicka Culla, dyplomacja kulturalna stanowi zbiór działań, programów, zawierających się w ramach publicznej dyplomacji – „jest to próba poradzenia sobie ze środowiskiem międzynarodowym poprzez tworzenie środków narodowej kultury rozpowszechnianych zagranicą” (Gienow-Hecht, Donfried, 2010, s. 14).

Nie ulega zatem wątpliwości, że dyplomacja kulturalna ma wiele elementów zbieżnych z dyplomacją publiczną i często one na siebie nachodzą. Szeroko pojęta kultura stanowi bowiem jeden z istotnych instrumentów dyplomacji publicznej. To właśnie kultura umożliwia skuteczne kształtowanie wizerunku danego państwa za granicą. Z tego względu niezwykle trudno jest sformułować jedną, ścisłą definicję obu tych terminów.

Na koniec koniecznie należy podkreślić, że zarówno dyplomacja kulturalna, jak i dyplomacja publiczna mogą być definiowane jako jeden z przykładów *soft*

power („miękka siła”). Termin ten został ukuty przez Josepha S. Nye, amerykańskiego profesora oraz doradcę sekretarza obrony Stanów Zjednoczonych w czasie prezydentury Billa Clintona. *Soft power* to „zdolność otrzymania tego, czego chcemy, dzięki raczej atrakcyjności, niż za pomocą przymusu czy zapłaty”. Zdaniem J.S. Nye *soft power* opiera się na trzech rodzajach zasobów: kulturze, wartościach politycznych oraz polityce zagranicznej danego państwa (Nye, 2004, s. 11). Dzięki nim państwo buduje swą wiarygodność oraz atrakcyjność w przestrzeni międzynarodowej. *Soft power* stanowi zatem przeciwagę dla *hard power* („twardej siły”), wykorzystującej przede wszystkim zasoby militarne oraz gospodarcze. Należy także dodać, iż w swej późniejszej książce zatytułowanej *The Future of Power*, J.S. Nye ukuł nowy termin – *smart power* („rozważna siła”), która łączy ze sobą zarówno zasoby militarne, ekonomiczne, jak i dyplomatyczne danego państwa (Nye, 2011, s. XIII–XIV). Zatem *hard power*, pomimo tego iż wciąż stanowi kluczowe narzędzie polityki zagranicznej, nie jest jednak wystarczające do tego, aby dane państwo odgrywało znaczącą rolę na arenie międzynarodowej. Dlatego właśnie niezwykle istotne jest właściwe połączenie *hard power* z *soft power*.

Podsumowując zatem dotychczasowe rozważania na temat istoty dyplomacji kulturalnej, uważam, że zasadne jest definiowanie jej jako jednego z narzędzi polityki zagranicznej państwa, opierającego się na wymianie idei, informacji, sztuki, nauki oraz innych aspektów kultury pomiędzy państwami i ich obywatelami oraz innymi aktorami stosunków międzynarodowych, z zamiarem realizacji konkretnych celów politycznych, przyczyniającego się jednocześnie do pogłębiania wzajemnego zrozumienia. Ponadto należy podkreślić, iż każdy z aktorów kieruje się innymi celami, prowadząc swą własną dyplomację kulturalną, i wykorzystuje inne metody, techniki oraz środki, aby je zrealizować.



Rys. 1. Warianty definicyjne terminu „dyplomacja kulturalna”

Źródło: Opracowanie własne.

2. ASEAN – JEDNOŚĆ W RÓŻNORODNOŚCI?

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*the Association of Southeast Asian Nations*, ASEAN) to organizacja polityczno-gospodarcza powstała 8 sierpnia 1967 r. w Bangkoku. Wówczas pięć państw założycielskich (Malezja, Tajlandia, Filipiny, Indonezja, Singapur) podpisało deklarację, w której określono następujące cele organizacji: (a) osiągnięcie wzrostu gospodarczego oraz rozwoju społeczno-kulturowego, (b) zachowanie pokoju i stabilizacji w regionie, (c) promowanie aktywnej współpracy oraz wzajemnej pomocy w obszarze gospodarki, spraw społecznych, kultury, techniki, nauki i administracji, (d) udzielanie wzajemnej pomocy w obszarze nauki (e) skuteczniejsza współpraca w obszarze rolnictwa oraz infrastruktury (f) promowanie studiów dotyczących Azji Południowo-Wschodniej (g) podtrzymywanie bliskiej i pożytecznej współpracy w ramach międzynarodowych oraz regionalnych organizacji kierujących się podobnymi celami (*ASEAN Declaration*, 1967, s. 1–2).

Jednak dopiero po dziewięciu latach od podpisania owej deklaracji państwa te zebrały się na pierwszym szczycie, który został zorganizowany na Bali w lutym 1976 r. Pięciu przywódców zgodnie przyjęło decyzję o kodyfikacji norm postępowania w regionie oraz kształtu relacji międzypaństwowych. Zgodnie z treścią Układu o Przyjaźni i Współpracy w Azji Południowo-Wschodniej (*Treaty of Amity and Cooperation*, TAC) owe normy brzmią w sposób następujący:

- 1) wzajemny szacunek do niepodległości, suwerenności, równości, integralności terytorialnej oraz tożsamości narodowej wszystkich narodów;
- 2) prawo każdego państwa do swobodnego istnienia – wolnego od zewnętrznej ingerencji, dywersji lub przymusu;
- 3) nieinterweniowanie w sprawy wewnętrzne państw;
- 4) rozstrzyganie sporów oraz waśni w sposób pokojowy;
- 5) odrzucenie użycia siły albo jej groźby;
- 6) wzajemna, skuteczna współpraca (*Treaty of Amity*, 1976, s. 2).

Obecnie ASEAN liczy łącznie dziesięciu członków. W 1984 r. do grona państw członkowskich przystąpił Sułtanat Brunei, w 1995 r. – Wietnam, w 1997 r. – Laos wraz z Mjanmą, a dwa lata później Kambodża. Chęć akcesji do tejże organizacji wyraził również Timor Wschodni i Papua-Nowa Gwinea. Natomiast o status członka-obszwaratora starają się Bangladesz i Fidzi.

Państwa ASEAN zajmują terytorium 4,46 mln km kw., co stanowi 3 proc. powierzchni lądów. Całkowita liczba ludności organizacji wynosi ponad 592 miliony, czyli mniej więcej tyle samo, co Unia Europejska. W 2014 r., traktując ASEAN jako jeden podmiot, pod względem nominalnego PKB stał się on trzecią

największą gospodarką w Azji, a siódmą na świecie (*ASEAN Economic Community*, 2016). Jednak pomiędzy państwami członkowskimi istnieją istotne różnice zarówno gospodarcze (zob. tab. 1), jak i społeczne. Opierając się chociażby na danych z 2015 r., opublikowanych przez Global Gender Gap – indeks mierzący nierówność płci, Filipiny zajmują 7 miejsce, natomiast Malezja – 111, tuż za Kambodżą (109) (Mjanma nie została uwzględniona w owym rankingu) (*Global Gender Gap Report*, 2015, s. 8–9).

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki ASEAN-u (sierpień 2015 r.)

Państwo	Powierzchnia	Populacja	Gęstość zaludnienia	PKB	PKB per capita	
	km2	w tys.	liczba osób na km2	Miliony US\$	US\$	US\$ PPP
	2014	2014	2014	2014	2014	2014
Brunei	5 769	413,0	72	17 108	41 424	82 850
Kambodża	181 035	15 184,1	84	16 771	1 105	3 334
Indonezja	1 860 360	252 164,8	136	983 571	3 901	11 498
Laos	236 800	6 809,0	29	11 777	1 730	5 096
Malezja	330 290	30 261,7	92	326 346	10 784	24 607
Mjanma	676 577	51 486,0	76	65 785	1 278	4 923
Filipiny	300 000	101 174,9	337	284 910	2 816	6 846
Singapur	716	5 469,7	7 638	307 872	56 287	82 714
Tajlandia	513 120	68 657,0	134	373 225	5 436	14 333
Wietnam	330 951	90 630,0	134	186 224	2 055	5 644
ASEAN – łącznie	4 435 618	622 250,2	140	2 573 589	4 136	10 700

Źródło: *Selected basic ASEAN indicators as of August 2015*. ASEAN Statistic, http://www.asean.org/storage/2015/09/selected_key_indicators/table1_as_of_Aug_2015.pdf.

Nie należy zapominać, iż region Azji Południowo-Wschodniej jest także bardziej zróżnicowany etnicznie, religijnie, językowo czy narodowo niż kontynent europejski. Większość mieszkańców ASEAN-u to muzułmanie (234 miliony), którzy głównie żyją w Indonezji oraz Malezji. Kolejnymi grupami religijnymi pod względem liczebności są buddyści (191 mln – Kambodża, Tajlandia, Wietnam, Mjanma) oraz chrześcijanie (123 mln – Filipiny) (*How does ASEAN...*, 2015). Ponadto poszczególne kraje wyróżniają się innymi systemami społecznymi, politycznymi, sposobami rządzenia, kulturą czy historią. Niezwykle widoczne są doświadczenia wyniesione z epoki kolonialnej. Indonezja była bowiem kolonią

holenderską, Filipiny – amerykańską, Kambodża, Wietnam wraz z Laosem – francuskimi, natomiast Brunei, Mjanma, Singapur i Malezja – brytyjskimi (Severino, 2008, s. 4). Wyjątek stanowi Tajlandia, która zachowała swą niepodległość, pomimo utraty części swego terytorium na rzecz Wielkiej Brytanii oraz Francji.

Wobec tak wielu różnic podstawowym celem organizacji jest spajanie wszystkich państw regionu i budowanie wspólnej tożsamości w duch motta ASEAN-u: „Jedna Wizja, Jedna Tożsamość, Jedna Wspólnota” (*One Vision, One Identity, One Community*) oraz ukutego hasła: „Jedność w różnorodności” (*Unity in diversity*). Również przyjęta flaga ma symbolizować jedność wszystkich jego członków. Jest nią niebieski prostokąt z czerwonym kołem w środku o białej obwódce. W kole widnieje dziesięć żółtych łodyg padi – ryżu siewnego. Koło to symbol jedności organizacji, a łodygi ryżu symbolizują dziesięciu członków ASEAN-u. W dodatku każdy z kolorów ma swoją własną symbolikę – niebieski oznacza pokój oraz stabilność, czerwony – odwagę i dynamikę, biały – czystość, natomiast żółty – dobrobyt (*ASEAN Emblem*, 2016).

Koniec 2015 r. okazał się momentem przełomowym dla organizacji. Mianowicie, zrealizowała ona wyznaczony przez siebie cel, zakładający osiągnięcie integracji w wymiarach politycznym, bezpieczeństwa, gospodarczym, społecznym oraz kulturalnym. W taki oto sposób do życia została powołana Wspólnota ASEAN-u (*ASEAN Community*) (*Declaration on the Establishment*, 2015). Opiera się ona na trzech filarach: Wspólnocie Politycznej i Bezpieczeństwa (*ASEAN Political and security community*), Wspólnocie Gospodarczej (*ASEAN Economic community*), oraz Wspólnocie Społeczno-Kulturalnej (*ASEAN Socio-cultural community*).

3. DYPLMACJA KULTURALNA ASEAN-U

Na samym wstępie konieczne jest podkreślenie, że ASEAN, w odróżnieniu od chociażby Unii Europejskiej, w swych oficjalnych dokumentach nie posługuje się terminem dyplomacji kulturalnej czy dyplomacji publicznej. Organizacja ta nie stworzyła również osobnego departamentu, w ramach którego zajmowano by się tą właśnie szczególną tematyką. Należy jednak podkreślić, iż pewne założenia dyplomacji kulturalnej są zbieżne z tym, co ASEAN określa mianem „people-to-people diplomacy”, czyli dyplomacją międzyludzką.

Kwestie kulturalne, jak sama nazwa na to wskazuje, są poruszane w ramach Wspólnoty Społeczno-Kulturalnej ASEAN-u. Zgodnie z zapisami dokumentu *Roadmap for an ASEAN Community* strategicznym celem ASEAN-u jest promowanie zachowania dorobku kulturalnego organizacji, wzmocnianie wiedzy

o nim wśród społeczeństwa (przede wszystkim na temat historii regionu oraz punktów wspólnych i różnicujących kultury państw członkowskich). Kolejnym celem jest wzmacnianie zdolności poszczególnych państw w celu promocji swego dziedzictwa kulturowego (*Roadmap for an ASEAN*, 2009).

Tematyka kulturalna była podejmowana przez organizację już od lat 70. XX w. W 1978 r. powołano do życia Komitet Kultury i Informacji ASEAN-u (*the ASEAN Committee on Culture and Information*, COCI). Do jego podstawowych zadań należy promowanie współpracy w dziedzinie kultury poprzez realizację różnych projektów oraz wspólnych działań. W skład owego Komitetu wchodzi przedstawiciele narodowych instytucji poszczególnych państw członkowskich m.in. Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Kultury i Informacji, narodowych sieci telewizyjnych oraz radiowych, muzeów, archiwów, bibliotek. Spotykają się oni raz na rok i uzgadniają projekty, który mają być realizowane wspólnie. Działania w obrębie kultury opierają się na zachowaniu dziedzictwa kulturowego (*ASEAN Socio-cultural Community*, 2016). Komitet ten dzieli się na dwa subkomitety – pierwszy do spraw kultury (*Sub-Committee for Culture*, SCC), a drugi – informacji (*Sub-Committee for Information*, SC). To na tym najniższym szczeblu są opracowywane, implementowane, a następnie nadzorowane projekty kulturalne, które uzyskały akceptację oraz finansowanie Komitetu. W ramach Wspólnoty Społeczno-Kulturalnej ASEAN-u decyzje w kwestii kultury są podejmowane także w czasie regularnych spotkań ministrów kultury państw członkowskich (*ASEAN Minister for Culture and Information*, AMCA). Spotkania te poprzedzone są konsultacjami w ramach rozmów Wysokich Urzędników ds. Kultury i Sztuki (*senior officials*). To oni odpowiedzialni są za przygotowanie spotkań na szczeblu ministerialnym.

Istotną rolę w prowadzeniu danych projektów kulturalnych pełni również Fundacja ASEAN-u (*ASEAN Foundation*, 2000). Powołano ją do życia w czasie XXX Jubileuszowego Szczytu ASEAN-u w grudniu 1997 r. Do zadań Fundacji należy m.in. organizowanie i wspieranie działań mających na celu edukację, kulturę, udzielanie stypendiów, wspieranie wymiany młodzieży, promowanie współpracy pomiędzy naukowcami, a także tworzenie własnych-autorskich projektów. Warto dodać, że najwięcej funduszy na działalność owej Fundacji przeznaczanych jest przez Fundusz Solidarności Japonii i ASEAN-u (*Japan-ASEAN Solidarity Found* – \$2 499 108). Kolejnymi, choć już nie tak znaczącymi, donatorami są Chiny (\$27 263) oraz Korea Południowa (\$23 518) (*Supporting the ASEAN*, 2014, s. 25).

ASEAN w ramach „people-to-people diplomacy” wdraża liczne projekty, starając się za ich pośrednictwem przede wszystkim budować jedność organizacji oraz tworzyć wspólną tożsamości. Jednocześnie jednak wiele z nich kierowanych jest

również do zewnątrz, przez co jest wzmacniana współpraca ASEAN-u głównie z jego Partnerami Dialogowymi (*Dialogue Partners*), do których należą: Australia, Kanada, Chiny, Indie, Japonia, Nowa Zelandia, Korea Południowa, Rosja, Stany Zjednoczone, Unia Europejska oraz Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (*UNDP, United Nations Development Programme, UNDP*). Do projektów, które w złożeniu mają za zadanie spajać organizację, ale z biegiem czasu również przyczynić się do zacieśniania współpracy z innymi podmiotami, popularyzując w ten sposób również wiedzę na temat ASEAN-u na świecie, należy zaliczyć: Sieć Uniwersytetów ASEAN-u (*ASEAN University Network*), Program ASEAN-u na rzecz Wymiany Młodzieży (*ASEAN Youth Exchanges Program*), *the ASEAN Cultural Week, the Asean Heritage Parks, the ASEAN Best Performing Arts, the ASEAN Cultural Show and Exhibition, the ASEAN Fair, the ASEAN Jazz Festival, the ASEAN Puppetry Festival, the Festival of ASEAN Cultural Expressions*. Warto także dodać, iż budowanie ścisłych relacji pomiędzy badaczami spoza ASEAN-u należy do obowiązków także *ASEAN Institutes of Strategic and International Studies*. Natomiast jako pomoc w integracji młodzieży służyć mają specjalnie stworzone gry komputerowe, m.in. „The Asean Chronicles: The Legend of the Golden Talisman”, czy też „The ASEAN Quiz Program” – rozszerzający wiedzę na temat organizacji, a także bogactwa kulturowego poszczególnych państw członkowskich (Begawan, 2010).

Ciekawą nową inicjatywą, która ma na celu promowanie ASEAN-u na arenie międzynarodowej, jest „ASEAN City of Culture” – zbieżna z założeniami programu UE: „Europejska Stolicy Kultury”. W 2010 r. pierwszym miastem, które uzyskało miano Stolicy Kultury ASEAN-u było Cebu w Filipinach, następnie Singapur, a w latach 2014–2015 – Hue, wietnamski ośrodek zarówno polityczny, historyczny, jak i kulturalny, w którym znajdują się dwa obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO (*Hue becomes...*, 2014). Każde miasto pełni rolę stolicy kultury przez dwa lata z rzędu.

Turystyka również jest jednym z narzędzi promowania ASEAN-u, a także jego dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z Planem Strategicznym ASEAN-u na rzecz Turystyki (*ASEAN Tourism Strategic Plan 2011–2015*) „turystyka stanowi ważny element wspólnoty” i dlatego konieczne jest podjęcie różnego rodzaju działań mających na celu po pierwsze – zachęcenia obcokrajowców do odwiedzenia regionu, po drugie – pobudzenie w nich wyłącznie pozytywnych doświadczeń przy zetknięciu z bogactwem kulturowym poszczególnych państw członkowskich w taki sposób, aby wzmocniło się w ich świadomości przyjazne nastawienie do tej części świata (*ASEAN Tourism*, 2011). Z tego względu promowane są przede wszystkim obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO, znajdujące się na terytorium ASEAN-u (zob. tab. 2).

Tabela 2. Obiekty znajdujące się na terytorium państw członkowskich ASEAN-u obecne na liście UNESCO

Państwo	Lista obiektów na liście UNESCO
Indonezja	8
Wietnam	8
Filipiny	6
Tajlandia	5
Malezja	4
Kambodża	2
Laos	2
Mjanma	1
Singapur	1
Brunei	0
Łącznie	37

Źródło: <http://ASEAN-up.com/world-heritage-sites-in-southeast-asia/>.

ASEAN stara się być również aktywny w przestrzeni wirtualnej, gdzie przy pomocy własnej strony internetowej (<http://www.asean.org/>), a także mediów społecznościowych popularyzuje wiedzę na swój temat. Wykorzystując nowe kanały komunikacji, pełniące niezwykle ważną rolę w dyplomacji kulturalnej, jest on w stanie dotrzeć ze swym przekazem do każdego zakątka globu. Organizacja ta posiada zatem konto na facebooku, twitterze czy *instagramie*. Ponadto udostępnia swe anglojęzyczne programy na kanale *youtube*. Informacje na tych portalach są na bieżąco uaktualniane i dodawane.

Za jeden z wymiarów dyplomacji kulturalnej, szczególnie dla tej właśnie organizacji, należy uznać również coroczne szczyty ASEAN-u oraz inne formuły współpracy wielostronnej w regionie, w które zaangażowana jest owa organizacja, m.in. ASEAN+3 (ASEAN+Chiny, Korea Południowa, Japonia), Szczyt Wschodniej Azji (*East Asia Summit*, EAS), Forum ASEAN (*ASEAN Regional Forum*, ARF), Spotkania Ministrów Obrony ASEAN-u Plus (*ASEAN Defense Ministers' Meeting-Plus*, ADMM-Plus) czy Rozszerzone Forum Morskie ASEAN-u (*Expanded ASEAN Maritime Forum*, EAMF). Wszystkie te spotkania pozwalają organizacji nie tylko na zacieśnianie relacji, ale także na promocję swej kultury oraz wartości. Niezwykle wymownym gestem jest trzymanie się za ręce wszystkich uczestników danego spotkania w czasie pamiątkowego, grupowego zdjęcia. Gest

ten niewątpliwie ma oznaczać chęć osiągnięcia jedności, a także zrozumienia pomiędzy partnerami.

Szczególnym rodzajem wartości, promowanym przez organizację również na arenie międzynarodowej, jest specyficzny sposób postępowania, znany jako „ASEAN Way”. Opiera się on na zaufaniu pomiędzy państwami oraz poszanowaniu siebie nawzajem i traktowaniu się jako równorzędnych partnerów. „ASEAN Way” zakłada poszukiwanie kompromisu w celu wypracowania wspólnego stanowiska, tak aby żadne państwo nie miało poczucia, że jego zdanie nie zostało wzięte pod uwagę (Kawamura, 2011, s. 4). Do konsensusu prowadzą zwykle długie, nieoficjalne rozmowy. Jeśli nie jest możliwe w danym momencie uzgodnienie szczegółów, to dąży się przynajmniej do zawarcia ogólnego porozumienia. Takiego rodzaju mechanizm działania wzmacnia jednocześnie poczucie ducha wspólnoty. Nie trudno jest zatem przewidzieć również negatywne skutki wynikające z przyjęcia przez ASEAN takiego, a nie innego sposobu podejmowania decyzji. Konieczność wypracowania kompromisu często wiąże się z prowadzeniem długotrwałych, żmudnych rozmów, co jednocześnie może hamować organizację w dłuższej perspektywie czasu.

4. PODSUMOWNIE

W ostatnich dekadach jest zauważalny wzrost znaczenia dyplomacji kulturalnej jako jednego z instrumentów polityki zagranicznej. Coraz więcej aktorów stosunków międzynarodowych wykorzystuje jej jako skuteczne narzędzia z zamiarem realizacji określonych celów, które nie są możliwe do osiągnięcia chociażby za pomocą środków militarnych czy ekonomicznych. ASEAN, organizacja mająca ambicje odgrywania roli lidera w regionie Azji Południowo-Wschodniej, a także konsekwentnego umacniania swej pozycji na świecie, również stara się wykorzystywać tenże instrument. Należy jednak w sposób zdecydowany podkreślić, iż ASEAN nie wypracował jak dotąd jednej, spójnej koncepcji dyplomacji kulturalnej, którą zamierzałaby prowadzić, pomimo niewątpliwie posiadania licznych narzędzi to umożliwiających. Dla tak zróżnicowanej wewnętrznie organizacji kultura ma przede wszystkim stanowić element spajający wszystkie państwa członkowskie ze sobą oraz wzmacniający ich wspólną tożsamość. Pomiędzy państwami wciąż bowiem trwają spory o to, do kogo należy dany dorobek kulturowy. Przykładowo, w 2012 r. przed ambasadą Malezji w Dżakarcie miały miejsce protesty Indonezyjczyków. Sprzeciwiali się oni traktowaniu tańca Tor-tor jako części malezyjskiego dziedzictwa kulturowego (*An ASEAN Identity?* 2014). Co więcej, niektórzy

obywatele Indonezji wciąż twierdzą, iż hymn narodowy Malezji, „Negaraku”, został skomponowany w oparciu o indonezyjski utwór „Terang Bulan”. Pomiedzy narodami żyjącymi w państwach członkowskich ASEAN-u nadal istnieją liczne rozbieżności w ocenie, które z nich faktycznie jest prawowitym „właścicielem” poszczególnych dóbr kultury.

Pobudzenie ducha wspólnoty stanowi pierwszy, aczkolwiek niezbędny warunek dla ukształtowania silnej organizacji, a równocześnie także prowadzenia skutecznej dyplomacji kulturalnej przez ASEAN. Obecnie organizacja ta wciąż nie wypracowała jednej, wspólnej koncepcji dyplomacji, jaką miałyby wdrażać w celu podtrzymywania komunikacji skierowanej na zewnątrz, a także tworzenia własnego wizerunku oraz reputacji. Działania podejmowane przez ASEAN opierają się głównie na promocji miejsc turystycznych, nie przykładając istotnej wagi do popularyzowania wiedzy na temat swego dorobku kulturowego, czy też określonych wzorców zachowań. Za pomocą dyplomacji kulturalnej ASEAN jest również w stanie tworzyć określone narracje, za pomocą których mogłby eksponować swe silne strony i doprowadzić do stworzenia swej własnej marki – czegoś, z czym owa organizacja kojarzyłaby się w sposób jednoznaczny na świecie. Sukcesywne kontynuowanie wykorzystywania nowoczesnych technologii oraz nowych kanałów komunikacji przyczyniłoby się do utrwalenia określonego wizerunku ASEAN-u. Dyplomacja kulturalna jako wyraz *soft power*, stanowiąca uzupełnienie siły gospodarczej, niewątpliwie przyczyniłaby się do wzmocnienia pozycji ASEAN-u na świecie, co stanowi jeden z kluczowych celów prowadzonej przez niego polityki zagranicznej.

Literatura:

- Armitage, R.L., Nye, J.S.Jr. (2007). CSIS Commission on Smart Power. A Smarter, More Secure America. Center for Strategic & International Studies. Washington. Pobrane z: http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf.
- An ASEAN Identity? (2014). „the Manila Times”. Pobrane z: <http://www.manilatimes.net/an-asean-identity/84360/>.
- Arndt, R.T. (2005). The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century. Washington DC: Potomac Books.
- ASEAN Declaration (1967). Pobrane z: <http://cil.nus.edu.sg/rp/pdf/1967%20ASEAN%20Declaration-pdf>.
- ASEAN Economic Community (2016). Pobrane z: <http://www.asean.org/asean-economic-community/>.
- ASEAN Emblem (2016). Pobrane z: <http://www.asean.org/asean/about-asean/asean-emblem/>.

- ASEAN Foundation MoU (2000). Revised Memorandum of Understanding on the Establishment of the ASEAN Foundation. Pobrane z: <http://www.aseanfoundation.org/organisation/asean-foundation-mou>.
- ASEAN Socio-cultural Community (2016). Pobrane z: <http://www.asean.org/communities/asean-socio-cultural-community/category/overview-3> (ASEAN Socio-cultural Community, 2016).
- ASEAN Tourism Strategic Plan 2011-2015 (2011). ASEAN Secretariat. Jakarta. Pobrane z: <http://www.walterjamieson.com/resources/ASEAN%20Tourism%20Strategic%20Plan%202011-2015.pdf>.
- Begawan, B.S. (2010). Educating youth on Asean via new computer game. Pobrane z: <http://www.bt.com.bn/news-national/2010/07/09/educating-youth-asean-new-computer-game>.
- Bound, K., Briggs, R., Holden, J., Jones, S. (2007). Cultural Diplomacy. Londyn: DEMOS.
- Declaration on the Establishment of the ASEAN Community (2015). Pobrane z: http://www.miti.gov.my/miti/resources/2015_Kuala_Lumpur_Declaration_on_the_Establishment_of_the_ASEAN_Community.pdf.
- Gienow-Hecht, J.C.E, Donfried, M.C., (2010). The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance, and the Promise of Civil Society. W: J.C.E. Gienow-Hecht, M.C. Donfried (red.), Searching for a Cultural Diplomacy (s. 13–29). New York-Oxford: Berghahn Books.
- Dyplomacja Publiczna 2012 (2012). Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. Pobrane z: <https://www.ms.gov.pl/resource/019d6590-c271-4462-9f3d-09cd5410795b:JCR>.
- Goff, P.M. (2013). Cultural Diplomacy. W: A.F. Cooper, J. Heine, R. Thakur R. (red.), The Oxford Handbook of Modern Diplomacy (s. 419–439). Oxford: Oxford University Press.
- How does ASEAN Rank as a Union? (2015). Pobrane z: <http://www.establishmentpost.com/asean-rank-union/>.
- Hue becomes ASEAN City of Culture (2015). Pobrane z: <http://www.alotrip.com/vietnam-news-travel/hue-becomes-asean-city-culture>.
- Maximizing the impact of cultural diplomacy in EU foreign policy (2014). Pobrane z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-382_en.htm.
- Memis, Sh. (2010). Showing the power of ‘Cultural Relations’: Strategic Planning, Monitoring and Evaluation at the British Council. Public Diplomacy Magazine, 3. Pobrane z: <http://publicdiplomacymagazine.com/showing-the-power-of-“cultural-relations”-strategic-planning-monitoring-and-evaluation-at-the-british-council/>.
- Nowicka, E. (1998). Świat człowieka – świat kultury. Warszawa: PWN.
- Nye, J.S.Jr. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs.
- Nye, J.S.Jr. (2011). The Future of Power. New York: Public Affairs.
- Ota, Y. (2010). Difficulties Faced by Native Japan Interpreters: Nitobe Inazô (1862–1933) and His Generation. W: J.C.E. Gienow-Hecht, M.C. Donfried (red.), Searching for a cultural Diplomacy (s. 189–211). New York-Oxford: Berghahn Books.
- Roadmap for an ASEAN Community 2009-2015 (2009). ASEAN Secretariat. Jakarta.

- Pobrane z: http://www.asean.org/storage/images/ASEAN_RTK_2014/2_Roadmap_for_ASEAN_Community_20092015.pdf.
- Severino, R.C. (2008). ASEAN. Southeast Asia Background Series. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Supporting the ASEAN 2015. Think, Feel and #BeASEAN (2014). Pobrane z: http://www.aseanfoundation.org/documents/report/annual_report_af_2014.pdf.
- The Global Gender Gap Report (2015). World Economic Forum. Pobrane z: <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>.
- The 37 World Heritage Sites in Southeast Asia (2016). Pobrane z: <http://aseanup.com/world-heritage-sites-in-southeast-asia/>.
- Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (1976). Pobrane z: <http://www.icnl.org/research/library/files/Transnational/1976Treaty%20.pdf>.
- Yonglun, Zh., Yinsong, Zh. (2014). Public Diplomacy and Its Functions in the Regional Governance of China and Southeast Asia. Pobrane z: <http://www.atlantis-press.com/php/pub.php?publication=icpm-14&frame=http%3A//www.atlantis-press.com/php/paper-details.php%3Fid%3D13376>.
- Żuk, P. (2015). Kultura a polityka: socjologiczne refleksje o powstawaniu orientacji politycznych w Polsce. Warszawa: Oficyna Naukowa.